

## บทที่ 8

### บทสรุป

#### 1. ผลการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาถึงมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในประเทศไทย ภายใต้คำถามวิจัย 3 คำถาม อันได้แก่ (1) การประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยา (หรือมาตรการซีแอล) เกิดขึ้นมาได้อย่างไรในประเทศไทย ทั้งที่รัฐไทยมีแนวนโยบายให้การคุ้มครองสิทธิบัตรยามาโดยตลอดภายใต้ช่วงเสรีนิยมใหม่ เราจะอธิบายฐานะของมาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรยาในโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองอย่างไร (2) พลังขับเคลื่อนของระบบตลาดทุนนิยมโลกในด้านทรัพย์สินทางปัญญาและสิทธิบัตรยา ซึ่งนำโดยบรรษัทข้ามชาติและประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำ มีบทบาทต่อโครงสร้างนโยบายการคุ้มครองสิทธิบัตรยา ต่ออุตสาหกรรมยา ต่อพัฒนาการของสวัสดิการสาธารณสุข และต่อสังคมไทยอย่างไรบ้าง และ (3) แรงขับเคลื่อนจากระบบทุนนิยมโลกก่อให้เกิดความเสี่ยงสะท้อนอย่างไรจากสังคมไทย มีพลังสังคมกลุ่มใดบ้างที่ออกมาแสดงบทบาท และผลลัพธ์ของความเสี่ยงสะท้อนเป็นอย่างไร

ในการตอบคำถามเหล่านี้ ในเบื้องต้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า มาตรการใช้สิทธิตามสิทธิบัตรที่เกิดขึ้นในประเทศไทยไม่ใช่เป็นเพราะรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ.2549 แต่เป็นเพราะพลังตลาดทั้งในระดับโลกและในประเทศไทยซึ่งเป็นที่มาของระบบสิทธิบัตรในไทยได้นำมาสู่ความล้มเหลวของอุตสาหกรรมยาในไทยและทำให้ยามีราคาแพงซึ่งได้สร้างความไม่พอใจในสังคม ปรากฏการณ์นี้ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวของพลังปกป้องสังคมที่ต้านทานการทำงานของตลาดและจำเป็นต้องหาทางเลือกในการเข้าถึงยา อันเป็นที่มาของการประกาศซีแอลในการพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งได้มาจาก การสังเคราะห์ทฤษฎีของคาร์ล โพลานยี และทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์การเมืองอื่นๆ มาสร้างตัวแบบสำหรับการวิเคราะห์ที่ชี้ให้เห็นกระบวนการทำงานของตลาด ซึ่งนำไปสู่กลไกความไม่พอใจในสังคม และก่อให้เกิดพลังปกป้องสังคมขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ผลตามที่ตั้งไว้ในสมมติฐานข้างต้น กล่าวคือ การประกาศซีแอลในประเทศไทยไม่ใช่ผลพวงของการรัฐประหาร เนื่องจากการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมไทยเพื่อแสวงหาทางเลือกในการเข้าถึงยาได้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน โดยการประกาศใช้มาตรการซีแอลเป็นบทสุดท้ายของการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วนได้แก่ ส่วนที่กล่าวถึงการกลไกการทำงานของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและผลกระทบต่อสังคม ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการก่อตัวของพลังปกป้องสังคม และส่วนที่เกี่ยวข้องกับการประกาศซีแอลในประเทศไทย

ในส่วนของพลังตลาด วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ค้นพบว่า บรรษัทข้ามชาติ ฟาร์มา (PhRMA) สหรัฐฯ, สหภาพยุโรป, องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก และองค์การการค้าโลก ล้วนเป็นโครงข่ายของพลังสังคมที่เป็นตัวแทนของระบบตลาด ในการผลักดันให้เกิดการคุ้มครอง

ระบบทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศต่างๆทั่วโลก ภายใต้ระบบทรัพย์สินทางปัญญา การผลักดันให้เกิดระบบสิทธิบัตรยาเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญที่กลุ่มทุนบริษัทยาข้ามชาติอยู่เบื้องหลังการผลักดัน หากพิจารณาฐานะของความพยายามของบรรษัทข้ามชาติในการจดสิทธิบัตรและขยายเงื่อนไขของการผูกขาดสิทธิบัตรยาให้ยืนยาวออกไปเป็น “สิทธิบัตรชั่วโคตร” (evergreening patent) แล้ว เราจะพบว่า ความพยายามดังกล่าวนี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลก เจกเช่นเดียวกับการแสวงหากำไรผ่านธุรกรรมทางการเงิน มาเป็นรูปแบบของการผูกขาดองค์ความรู้และการซื้อ-ขายสิทธิบัตร ทำที่ของสหรัฐฯในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับที่แนวคิดทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ได้ขยายตัวในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ทำที่ของวอชิงตันถูกกำหนดโดยบริษัทยาข้ามชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มทุนที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อกระบวนการกำหนดนโยบายการค้าของสหรัฐฯ บริษัทต่างๆได้จ้างล็อบบิยิสต์มืออาชีพให้กดดันผู้แทนการค้าสหรัฐฯ ประเด็นที่พวกเขาเรียกร้องคือการกำหนดให้ทุกประเทศต้องรับเงื่อนไขเรื่องสิทธิบัตรยา (Shashikant, 2004)

ความสัมพันธ์ในข้างต้นนี้ได้ส่งผ่านมายังรัฐไทย โดยพบว่า พลังสังคมกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทในการสนับสนุนผลประโยชน์ของกลุ่มบริษัทยาต่างชาติ อันได้แก่ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์, ข้าราชการสาธารณสุขกระแสหลัก และสมาคมพรีมา (PReMA) พลังสังคมกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 ให้มีการคุ้มครองผลิตภัณฑ์ยา กล่าวได้ว่า พระราชบัญญัติสิทธิบัตรและแนวทางการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวมีแนวโน้มที่กลุ่มบริษัทยาข้ามชาติได้ประโยชน์ ทิศทางนี้เป็นไปตามข้อเรียกร้องของสหรัฐฯที่ต้องการให้ประเทศไทยยอมแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อให้การคุ้มครองในประเทศไทยเป็นไปอย่างเข้มงวดและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สำหรับจุดยืนของกระทรวงพาณิชย์ในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาเป็นไปตามข้อเรียกร้องของสหรัฐฯ ในฐานะองค์นายพท์ทำหน้าที่ด้านการค้า พวกเขามองว่าการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มแข็งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งในส่วนของการลงทุนจากต่างชาติ และการถ่ายทอดเทคโนโลยี กระทรวงพาณิชย์จึงได้ตั้งหน่วยงานขึ้นมาทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง นั่นคือ กรมทรัพย์สินทางปัญญา การตั้งหน่วยงานนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในโครงสร้างทรัพย์สินทางปัญญาของไทย เนื่องจากหน่วยงานนี้ได้มีบทบาทในการแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตร และการจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ บทบาททั้งสองถือเป็นการเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ทรงสิทธิอย่างมาก ควบคู่กันไปนั้น สมาคมพรีมาได้ทำหน้าที่ในฐานะตัวแทนของบริษัทยาข้ามชาติที่มีสาขาในประเทศไทยอย่างแข็งขัน การรวมตัวนี้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานในชื่อของพีพีเอ ซึ่งเป็นพลังสังคมที่มีบทบาทอย่างมากในการสนับสนุนและกดดันให้รัฐบาลไทยแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองผลิตภัณฑ์ยา กล่าวได้ว่า พีพีเอ หรือ พรีมาทำหน้าที่เป็นฝ่ายล็อบบี้รัฐบาลให้แก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตรพ.ศ.2522 ในขณะเดียวกัน ก็สานสัมพันธ์กับแพทย์ในโรงพยาบาลต่างๆเพื่อประโยชน์ในเชิงธุรกิจเป็นสำคัญ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้วิเคราะห์พัฒนาการของพระราชบัญญัติสิทธิบัตรฉบับต่างๆของ ไทย การวิเคราะห์ได้ค้นพบว่า การแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตรปีพ.ศ.2522 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองผลิตภัณฑ์ยา และการขยายระยะเวลาจาก 15 ปี เป็น 20 ปี ตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติสิทธิบัตร ฉบับปีพ.ศ.2535 ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมยาในประเทศ และการเข้าถึงยาของผู้ป่วย ในส่วนของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย พวกเขาไม่สามารถผลิตยาที่มีคุณภาพได้ดังเช่นยาต้นแบบ เมื่อพิจารณาถึงขีดความสามารถของอุตสาหกรรมยาของไทย ยาที่มีความสลับซับซ้อนมาก เช่น ยาต้านมะเร็งต่างๆ บริษัทยาในประเทศไทยไม่มีความสามารถในการผลิตเลย ยาที่ผลิตในไทยจึงเป็นยาที่มีความสลับซับซ้อนต่ำ ผลก็คือ เมื่อผลิตยาไม่ได้ รัฐบาลจึงต้องนำเข้ายาจากต่างประเทศในปริมาณที่สูงมาก ยาที่มีสิทธิบัตรทำให้ผู้ทรงสิทธิสามารถผูกขาดตลาดและกำหนดราคาขายได้ โดยใช้ข้ออ้างเรื่องค่าใช้จ่ายมหาศาลในการวิจัยและพัฒนา ยาของยาที่แพงจึงส่งผลกระทบต่อผู้ป่วยและส่งผลกระทบต่อรัฐบาลในการจัดซื้อยาได้ปริมาณที่ลดลง ทำให้การแจกจ่ายยาไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึง และครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่ม ในทางตรงกันข้าม การคุ้มครองดังกล่าวทำให้บริษัทยาเอกชนข้ามชาติได้ประโยชน์อย่างมาก จากการที่ยาต้นแบบกลายเป็นยาสามัญได้ช้าลง ในขณะเดียวกัน บริษัทยาเอกชนในไทยรวมทั้งหน่วยงานภาครัฐอย่างองค์การเภสัชก็ไม่สามารถผลิตยาสามัญที่มีกรรมวิธีการผลิตแตกต่างกันสามารถออกสู่ตลาดได้ ปัญหาทั้งสองประการทั้งในเรื่องการนำเข้ายามากกว่าการผลิต และปัญหายาราคาแพงที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตเพิ่มสูงขึ้น เป็นปัญหาที่สร้างความวิตกกังวลให้แก่ภาคประชาสังคมอย่างมาก พวกเขามองว่า การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในส่วนของสิทธิบัตรยาอย่างเข้มงวด ยังเป็นการซ้ำเติมปัญหาเหล่านี้ให้มากยิ่งขึ้นไปอีก ความไม่พอใจเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนตัวแทนของพลังปกป้องสังคมที่ไม่พอใจการทำงานของสิทธิบัตรยาในฐานะเครื่องมือขยายฐานผลประโยชน์ของฝ่ายตลาด ความไม่พอใจนี้จึงนำไปสู่การก่อตัวของพลังอัตพิทักษ์หรือพลังปกป้องสังคม พลังสังคมที่สำคัญของพลังสังคมกลุ่มนี้ ประกอบไปด้วย ข้าราชการสาธารณสุขหัวก้าวหน้า องค์การเภสัชกรรม องค์การอาหารและยา กลุ่มแพทย์ชนบท เกษตรชนบท กลุ่มนักวิชาการสาธารณสุข และเอ็นจีโอที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงยาเอดส์

ข้อค้นพบที่สำคัญคือ พลังปกป้องสังคมเหล่านี้ล้วนมีพัฒนาการที่ยาวนานและมีบทบาทสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงยาของประชาชนอย่างต่อเนื่อง สำหรับกลุ่มแพทย์จากชมรมแพทย์ชนบท พวกเขามีพื้นฐานมาจากการทำงานในพื้นที่ห่างไกลความเจริญและค้นพบความยากลำบากในหมู่ประชาชน ฐานคิดนี้ได้ขับเคลื่อนให้พวกเขาสนับสนุนการเข้าถึงยาของประชาชนผ่านการต่อต้านการแก้ไขพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 และการเปิดโปงการทุจริตยา ซึ่งทั้งสองผลงานเป็นส่วนหนึ่งของการเข้าถึงยาโดยตรง การคัดค้านร่างพระราชบัญญัติสิทธิบัตรฉบับใหม่ เพราะพวกเขาไม่ต้องการให้มีการคุ้มครองสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ยา ซึ่งจะมีปัญหาต่อการวิจัยยาและทำให้ยามีราคาแพง ในขณะเดียวกัน การเปิดโปงการทุจริตยาเป็นการช่วยให้รัฐบาลสามารถใช้เงินภาษีและงบประมาณได้อย่างเหมาะสม การ

ทุจริตยาปิดโอกาสที่จะนางบประมาณไปซื้อยาเพื่อกระจายให้แก่ผู้ป่วยที่มากขึ้น การเปิดโปงครั้งนี้จึงทำให้ชื่อของชมรมแพทย์ชนบทเป็นที่รู้จักต่อสาธารณชนในฐานะกลุ่มแพทย์ที่เคลื่อนไหวเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนในสังคม บทบาทเหล่านี้มีผลอย่างมากต่อการสนับสนุนการเข้าถึงยาของประชาชน เมื่อพวกเขามีบทบาทสำคัญในกระทรวงสาธารณสุข และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ องค์การเภสัชกรรม และสำนักงานอาหารและยา รวมถึงสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สำหรับภาคประชาสังคมของไทย อันประกอบไปด้วย นักวิชาการ สาธารณสุข กลุ่มศึกษาปัญหา ยา กลุ่มศึกษาทรัพย์สินทางปัญญา กลุ่มเอ็นจีโอ สาธารณสุข และกลุ่มผู้ป่วย พวกเขามีบทบาทเคลื่อนไหวในการเรียกร้องการเข้าถึงยาให้แก่ประชาชนและผู้ป่วย ตั้งแต่กรณีการต่อต้านพระราชบัญญัติสิทธิบัตรยา พ.ศ.2522 การเรียกร้องการเข้าถึงยาของผู้ป่วยเอชไอวี การต่อต้านคำขอสิทธิบัตรยาคอมบิต และการต่อต้านการเจรจาการค้าที่ไม่เป็นธรรม เมื่อประมวลเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้เข้าด้วยกัน ปรากฏว่า เหตุการณ์เหล่านี้ส่งผลให้ภาคประชาสังคมไทยทวีความเข้มแข็งขึ้นตามลำดับ ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาไม่พอใจจากการมีสิทธิบัตรคุ้มครองผลิตภัณฑ์ยาในปีพ.ศ.2535

การวิเคราะห์บทบาทของพลังอัตพิทักษ์ทั้งสองส่วนทำให้พบว่า พลังขับเคลื่อนจากกลุ่มแพทย์ชนบทและภาคประชาสังคมมีความสำคัญอย่างมากต่อการผลักดันให้เกิดหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ภาคประชาสังคมไทยมีบทบาทที่สำคัญในการร่างพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติฉบับประชาชน รวมถึงการรวบรวมรายชื่อจำนวน 50,000 รายชื่อเพื่อเสนอร่างกฎหมายต่อรัฐสภา แม้ว่าในท้ายที่สุดร่างพรบ.ของรัฐบาลได้รับการผ่านร่างสภาและประกาศใช้อย่างรวดเร็ว แต่เนื้อหาที่ปรากฏออกมาในพรบ.ก็เป็นก้าวสำคัญที่ทำให้หลักประกันสุขภาพแห่งชาติเกิดขึ้นได้ในประเทศไทย ผลของพรบ.ฉบับนี้ได้นำไปสู่การตั้งสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติขึ้น โดยมีนายแพทย์สงวน ซึ่งเป็นหนึ่งในกำลังสำคัญของกลุ่มแพทย์ชนบท เป็นเลขาธิการคนแรก พรบ.ฉบับนี้ทำให้ประชาชนได้รับการรักษาและเข้าถึงยามากขึ้นในชื่อว่า “โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค” และประชาชนเป็นจำนวนมากได้ประโยชน์ โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ดังนั้น พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ จึงเป็นการร่วมมือกันของพลังปกป้องสังคมกลุ่มต่างๆ ที่ต้องการระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่ครอบคลุมประชาชนทุกระดับ กล่าวได้ว่า พรบ.ฉบับนี้เป็นพื้นฐานของการเข้าถึงยาของประชาชน รวมถึงการประกาศซีแอลด้วย

ภายหลังจากการออกพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ รัฐบาลทักษิณก็ได้เจรจาเขตการค้าเสรีกับสหรัฐอย่างจริงจัง วิทยานพนธ์ฉบับนี้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และละเลยพระราชบัญญัติที่สำคัญอื่นๆ เช่น พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ สะท้อนระบบความคิดที่ว่า รัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างสวัสดิการสาธารณสุขจริง แต่เพียงเพื่อสร้างฐานทางการเมืองให้เข้มแข็ง และลดทอนความไม่พอใจของผู้คนในสังคม ยุทธศาสตร์นี้เป็นการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับนโยบายทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่แบบสุดโต่ง หนึ่งในนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ปรากฏในการเจรจาเขตการค้าเสรีแบบทวิภาคีกับ

สหรัฐฯ ทำทึของรัฐบาลเช่นนี้ได้นำไปสู่ปฏิกิริยาจากสังคมอย่างเห็นได้ชัด นักวิชาการ เอ็นจีโอ และข้าราชการบางกลุ่มแสดงความวิตกว่า การเจรจาเขตการค้าเสรีกับสหรัฐฯ โดยเฉพาะใน ประเด็นทรัพย์สินทางปัญญา ย่อมนำไปสู่ปัญหาการเข้าถึงยาของประชาชน เหตุการณ์นี้ได้ นำไปสู่การต่อต้านอย่างขนานใหญ่จากภาคประชาสังคม ซึ่งมีส่วนร่วมในการเรียกร้องการเข้าถึง ยามาตลอด เหตุการณ์รัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญแต่ เป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่อง รัฐประหาร 19 กันยายนเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้การ ประกาศซีแอลเกิดขึ้นได้ ในสมัยรัฐบาลสุรยุทธ์ หลักฐานที่สำคัญคือ รายชื่อของผู้ที่ทำงานใน คณะกรรมการชุดต่างๆ เพื่อผลักดันซีแอล ล้วนมาจากกลุ่มแพทย์ชนบทซึ่งขับเคลื่อนการสร้าง หลักประกันสุขภาพมาโดยตลอด ในทางตรงกันข้าม ความพยายามดังกล่าวนี้ถูกขัดขวางจาก พลังสังคมที่สำคัญอย่างน้อย 3 กลุ่ม อันประกอบไปด้วย หนึ่ง กระทรวงพาณิชย์ กรมทรัพย์สิน ทางปัญญา และสมาคมผู้วิจัยและผลิตเภสัชภัณฑ์ (ฟรีมา)

การประกาศซีแอลของไทยในสมัยที่นายแพทย์มงคล ณ สงขลา ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี กระทรวงสาธารณสุข ภายใต้รัฐบาลสุรยุทธ์ ซึ่งเป็นรัฐบาลที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะรัฐประหาร 19 กันยายน ได้กลายมาเป็นประเด็นในระดับโลกในแง่ของการที่ประเทศเล็กอย่างรัฐไทย ได้ ประกาศใช้สิทธิซึ่งเป็นมาตรการที่ทำให้รัฐมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างสหรัฐฯแสดงความไม่ พอใจอย่างเปิดเผย ทำที่ดังกล่าวนี้มีที่มาจากความกังวลว่า การประกาศซีแอลไทยอาจจุด ประกายให้ประเทศเล็ก ๆ อื่นๆ ในโลกลุกขึ้นมาประกาศซีแอลต่อไป สำหรับการเมือง ภายในประเทศ มาตรการซีแอลได้กลายมาเป็นเครื่องมือเพื่อลดทอนความไม่พอใจของพลัง สังคมที่เรียกร้องการเข้าถึงยาไม่ให้มากระทบกับเสถียรภาพทางการเมืองนั้น ดังจะเห็นได้จาก เมื่อนายไชยา สะสมทรัพย์สั่งทบทวนซีแอล และสั่งโยกย้ายนายแพทย์ศิริวัฒน์ ซึ่งเป็นผู้มี บทบาทหลักในการประกาศซีแอล รวมทั้งการตั้งบอร์ดบริหารองค์การเภสัชกรรมชุดใหม่ขึ้น พลังปกป้องสังคมแสดงความไม่พอใจจนนำไปสู่การรวบรวมรายชื่อเพื่อถอดถอนนายไชยาออก จากตำแหน่งรัฐมนตรี แม้ว่า นายไชยาได้กลับลำประกาศซีแอล พลังสังคมก็ยังคงดำเนินอยู่ ต่อไป ภาคประชาสังคมและนักวิชาการยังคงเดินหน้าต่อไป การเคลื่อนไหวนี้เปิดโอกาสให้ พรรคการเมืองฝ่ายค้านใช้เป็นประเด็นโจมตีรัฐบาลด้วย ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนให้เห็น ว่า มาตรการซีแอลกลายมาเป็นนโยบายที่รัฐบาลต่างๆ จำเป็นต้องยอมให้เกิดขึ้น หรืออย่างน้อย ที่สุดต้องไม่คัดค้านข้อเรียกร้องนี้

## 2. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมและประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาวิจัยต่อไป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอใช้พื้นที่ส่วนสุดท้ายในการแสดงความเห็นหรือเสนอแนะแนวคิด ต่อยอด 6 ประเด็น ซึ่งอาจเป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยต่อไปในอนาคต ดังต่อไปนี้

**ประเด็นแรก** แม้ว่ามาตรการซีแอลเป็นเพียงมาตรการเดียวในมาตรการจำนวน มากมายของกระทรวงสาธารณสุข และเป็นมาตรการที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้นๆ คือช่วงระหว่างปี พ.ศ.2549 ถึงปีพ.ศ.2551 แต่มาตรการนี้มีความสำคัญอย่างมาก ในฐานะเป็นมาตรการที่กระทบ

กับทำที่ของกระทรวงหลายกระทรวง นอกเหนือไปจากกระทรวงพาณิชย์ที่ได้กล่าวไว้แล้วในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำหรับกระทรวงการต่างประเทศ มาตรการซีแอลส่งผลให้สหรัฐฯและสหภาพยุโรปแสดงความไม่พอใจอย่างเปิดเผย ในฐานะกระทรวงที่มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์กับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจ กระทรวงการต่างประเทศย่อมได้รับผลกระทบจากการถูกโจมตีจากประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำเหล่านี้ การกิจที่สำคัญของกระทรวงนี้จึงอยู่ที่การอธิบายและทำความเข้าใจกับประเทศมหาอำนาจถึงความจำเป็นในการประกาศใช้ซีแอลของไทย รวมถึงมาตรการชดเชยให้แก่บรรษัทข้ามชาติภายหลังจากที่มีการประกาศซีแอล ในอีกด้านหนึ่ง ทำที่ของกระทรวงต่างประเทศย่อมส่งผลต่อมุมมองของประเทศในกลุ่มกำลังพัฒนาที่มีต่อไทย หากกระทรวงฯคัดค้านการประกาศซีแอลประเทศกำลังพัฒนา เช่น อินเดีย บราซิล หรือประเทศในกลุ่มแอฟริกา ย่อมตั้งข้อสงสัยถึงจุดยืนของประเทศไทยต่อการใช้อิทธิพลที่องค์การการค้าโลกได้เปิดโอกาสไว้ให้ แต่หากกระทรวงฯสนับสนุนการประกาศซีแอล ประเทศอุตสาหกรรมซึ่งเป็นเจ้าของสิทธิบัตรจำนวนมากย่อมแสดงความไม่พอใจ และอาจส่งผลกระทบต่องานของกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการค้า

อีกกระทรวงหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องได้แก่ กระทรวงการคลัง กล่าวคือ ในช่วงที่มีการประกาศซีแอล ข้อโต้แย้งที่สำคัญประการหนึ่งคือ แม้ว่าซีแอลเป็นมาตรการที่ดีและช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงยาได้มากขึ้น แต่หากประเทศไทยสูญเสียรายได้จากการค้าระหว่างประเทศ รัฐบาลควรมุ่งเน้นการทำการค้ากับประเทศสหรัฐฯและสหภาพยุโรป และนำงบประมาณที่ได้มาอุดหนุนในการซื้อยาแทน กระทรวงการคลังในฐานะหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดสรรงบประมาณไปยังกระทรวงต่างๆจึงควรมีบทบาทในการตัดสินใจ หากการบริหารภาษีสามารถทำได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด กระทรวงฯย่อมได้รับการสนับสนุนจากประชาชน และส่งผลต่อภาพลักษณ์ของรัฐบาลโดยรวมได้ กระทรวงการคลังจึงต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงผลกระทบของซีแอลที่มีต่อการค้า การเข้าถึงยาของประชาชน รวมถึงมูลค่าของยาแต่ละประเภทที่อาจเพิ่มขึ้นในอนาคตหากมีการประกาศหรือไม่มีการประกาศซีแอลต่อยาประเภทนั้นๆ

ดังนั้น แม้ว่ามาตรการซีแอลเป็นมาตรการเล็กๆในสายตาผู้นำบางกลุ่ม แต่กลับเป็นมาตรการที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างการบริหารของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ ประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาต่อไปคือ ในช่วงก่อนการประกาศซีแอล ในช่วงการประกาศซีแอล และในช่วงหลังประกาศซีแอล กระทรวงต่างๆเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร มุมมองหรือทำที่ของกระทรวงเหล่านี้มีผลต่อการประกาศซีแอลหรือไม่ ทั้งในแง่ของบรรยากาศ ความคิดเห็น การวางยุทธศาสตร์ หรือแนวทางกำหนดนโยบายของรัฐบาล

ประเด็นที่สอง “รัฐ” ควรมีบทบาทในการสนับสนุนการเข้าถึงยา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ตามหลักสิทธิมนุษยชน หรือควรมุ่งการสร้างกำไรจากการค้าเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนทั้งประเทศ คำถามนี้ส่งผลอย่าง

มากต่อแนวคิดพื้นฐานของความเป็นรัฐ กล่าวคือ หากรัฐฯสนับสนุนการเข้าถึงยาของประชาชน ด้วยการประกาศซีแอล ประชาชนที่เหลื่อย่อมมีผลผูกพันในการแบกรับภาระร่วมกับกลุ่มผู้ป่วย เรือร้งที่ได้ประโยชน์จากการประกาศซีแอล แต่หากรัฐให้ความสำคัญกับการค้าเพื่อประโยชน์แก่คนทั้งประเทศ กลุ่มผู้ป่วยซึ่งจำเป็นต้องใช้ยาอย่างต่อเนื่องแต่เข้าไม่ถึงยา อาจต้องเสียชีวิตลงในเวลาอันรวดเร็ว หากผู้นำรัฐให้เหตุผลว่า การทำกำไรจากการค้ายอนำมาซื้อขายเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ป่วยได้ ย่อมต้องพิจารณาต่อไปว่า กระบวนการค้าขายไปจนถึงการจัดซื้อยาเพื่อแจกจ่ายสามารถทำได้ทันทั่วทั้งที่กับการรักษาชีวิตของประชาชนหรือไม่ แนวคิดสิทธิมนุษยชนควรนำไปใช้ปฏิบัติมากน้อยระดับใดในกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ

**ประเด็นที่สาม** แนวคิดพื้นฐานที่มารองรับระบบสิทธิบัตรเป็นแนวคิดในเชิงสร้างสรรค์ นั่นคือ การคุ้มครองสิทธิบัตรทำให้ผู้วิจัยหรือนักประดิษฐ์เกิดความมั่นใจว่า ผลงานของพวกเขาจะไม่ถูกลอกเลียนแบบจากบุคคลอื่น ผลก็คือ พวกเขาสนใจในการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับประเทศต่างๆ อันส่งผลต่อการพัฒนาทางอุตสาหกรรมในประเทศผู้รับการถ่ายทอด และสามารถกระตุ้นให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมได้ อีกส่วนหนึ่ง การคุ้มครองทำให้ผู้ประดิษฐ์เกิดแรงจูงใจในการค้นคว้าและวิจัยต่อไป อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ แนวคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิบัตรกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบตลาด ประเทศพัฒนาแล้วได้หาประโยชน์จากการเป็นเจ้าของสิทธิบัตรสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ในเชิงพาณิชย์ พวกเขาได้ประโยชน์จากจุดนี้ในการรักษาการผูกขาดตลาด ทำให้สามารถตั้งราคาได้โดยที่ไม่มีการแข่งขันจากผู้ผลิตรายอื่น เมื่อปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์ยา ระบบสิทธิบัตรจึงกลายเป็น “มัจจุราช” สำหรับผู้ป่วยและประชาชนที่จำเป็นต้องเข้าถึงยาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในกรณีของสหรัฐฯ และสหภาพยุโรป หากประเทศกำลังพัฒนาประกาศซีแอลต่อยาสำคัญ พวกเขาจะสามารถยกเลิกสิทธิพิเศษทางการค้า ทำให้ประเทศเหล่านี้ได้ประโยชน์ในเชิงภาษีจากสินค้าเข้า ในทางตรงกันข้าม หากประเทศกำลังพัฒนา ถ้าเรายอมไม่ทำซีแอลประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำย่อมได้ประโยชน์จากการขายสินค้าได้ เพราะฉะนั้น ในเกมของสิทธิบัตร ประเทศอุตสาหกรรมย่อมได้ประโยชน์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนากลับเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ด้วยเหตุนี้ ประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาต่อไปคือ เมื่อประเทศกำลังพัฒนาไม่สามารถปฏิเสธระบบสิทธิบัตรได้ กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาควรมีนโยบายหรือจุดยืนอย่างไร เพื่อให้ได้ประโยชน์จากระบบสิทธิบัตร

**ประเด็นที่สี่** แม้ว่าการประกาศซีแอลได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ประชาชนเป็นจำนวนมากยังไม่มีความเข้าใจ และมองว่า การทำซีแอลเป็นการลักลอบใช้ประโยชน์จากยาที่มีสิทธิบัตรในราคาถูก โดยบริษัทฯ ซึ่งเป็นฝ่ายคิดค้นต้องเสียประโยชน์ นอกจากนี้ มาตรการซีแอลยังอาจบั่นทอนกำลังใจในการพัฒนายา จนอาจส่งผลให้ไม่มีการคิดค้นยาที่มีประสิทธิภาพในอนาคต ประเด็นที่ควรศึกษาต่อคือ กระบวนการในการต่อสู้ทางความคิดระหว่างบริษัทฯ ข้ามชาติในด้านหนึ่ง และภาคประชาสังคมในอีกด้านหนึ่งควรดำเนินไปอย่างไร ข้อเท็จจริงใน

การทำซีแอลและผลกระทบควรได้รับการเผยแพร่ทางสื่อของรัฐอย่างเป็นทางการเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

**ประเด็นที่ห้า** ในอนาคต การประกาศซีแอลจะสามารถเกิดขึ้นได้หรือไม่ ทั้งที่ได้มีการศึกษาแล้วว่า การประกาศซีแอลสามารถทำให้ประชาชนเข้าถึงยาได้กว่า 80,000 ราย เนื้อหาในบทที่แปดได้ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มสถานการณ์ของการประกาศซีแอลหลังจากได้ประกาศไปแล้ว ในเบื้องต้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้พบว่า เมื่อมีการประกาศซีแอลเสร็จสิ้นเป็นช่วงที่รัฐบาลสุรยุทธ์หัตถวาระในเวลาไล่เลี่ยกัน การขึ้นมาของรัฐมนตรีไซยาได้ทำให้เกิดกระแสต่อต้านจากการที่เขาประกาศทบทวนการทำซีแอล เขาจึงต้องปรับเปลี่ยนด้วยยุทธศาสตร์ต่างๆ เช่น การกลับล้าว่าจะเดินหน้าซีแอล หรือการซื้อเครื่องฉายรังสีแจกจ่าย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทำที่นี้ไม่พอเพียง ทำให้เมื่อถึงยุคของเฉลิม เขาจึงบอกว่าจะเดินหน้าประกาศซีแอลเพิ่มเติม ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นมรดกให้กับชั่วอำนาจใหม่ หลังการยุบพรรคพลังประชาชน และเกิดการย้ายชั่วคราวทางการเมืองจนนำมาสู่การขึ้นมาของประชาธิปัตย์ ถึงตรงนี้ ชั่วใหม่ได้เรียนรู้ว่า มาตรการซีแอลสามารถช่วยลดความไม่พอใจในสังคมได้ จรินทร์จึงประกาศเดินหน้าซีแอลต่อทันที หลังจากที่ผ่านมาวิกฤติการเมืองในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2553 บทพิสูจน์สำหรับประชาธิปัตย์คือการต่ออายุซีแอล ประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาต่อไปคือ โครงสร้างทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง จะสามารถเปิดโอกาสให้กลุ่มหัวก้าวหน้าในกระทรวงสาธารณสุขสามารถสอดแทรกขึ้นไปสู่กระบวนการกำหนดนโยบายได้หรือไม่ หรือภาคประชาสังคมจะมีบทบาทในการเดินหน้าผลักดันให้เกิดการประกาศซีแอลต่อไปได้อย่างไร

**และประเด็นสุดท้าย** ในการศึกษากรณีการประกาศซีแอลในไทยในฐานะกรณีศึกษาของการศึกษาแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของทรัพย์สินทางปัญญา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้กรอบแนวคิดของโพลานยีมาสร้างตัวแบบการวิเคราะห์ซึ่งเป็นด้านหนึ่งของเศรษฐศาสตร์การเมือง ผลจากการวิเคราะห์ได้นำมาสู่ข้อค้นพบที่สำคัญในเรื่องพลังตลาด และการต่อต้านจากพลังปกป้องสังคม ที่นำมาสู่การประกาศซีแอล ประเด็นเหล่านี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ทั้งต่อการสร้างคำอธิบายการประกาศซีแอลที่มีอยู่จำนวนหนึ่ง และต่อการเปิดประเด็นในการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองให้มากขึ้น ประเด็นที่ควรมีการศึกษาต่อไปคือ หากใช้กรอบด้านอื่นของเศรษฐศาสตร์การเมือง เช่น สำนักนีโอคลาสสิก สำนักมาร์กซิสต์ หรือสำนักนีโอมาร์กซิสต์ มาศึกษาทรัพย์สินทางปัญญา และกรณีการประกาศใช้สิทธิตามสิทธิบัตรในไทยแล้ว คำอธิบายที่เกิดขึ้นจะปรากฏในลักษณะใด ในแง่นี้การศึกษาทรัพย์สินทางปัญญาจึงสามารถเป็นพื้นที่ใหม่ที่สร้างคุณภาพการได้อย่างมหาศาลต่อวงการศึกษาศรษฐศาสตร์การเมืองต่อไป